ARCHIWUM KRYMINOLOGII, T. XXVI, 2001-2002
PL ISSN 0066-6890

EWA M. GUZIK-MAKARUK

SEKTA RELIGIJNA W ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY

1. WPROWADZENIE

Ostatnie kilkanaście lat to okres istotnych przemian w polskim życiu religijnym. Ich dominującym elementem był wzrost znaczenia religii macierzystej, jaką jest dla ogromnej większości Polaków katolicyzm. Według oficjalnych danych Kościół katolicki w Polsce obejmuje 95% mieszkańców kraju, inne Kościoły chrześcijańskie niecałe 3%, a wyznawcy innych religii, sekt, ruchów religijnych i pseudoreligijnych czy światopoglądowych, łącznie z ateistami, tylko około 2%[1].

Jednak, niejako w cieniu procesu przemian, ma miejsce inne zjawisko - pojawienie się i rozwój nowych ruchów religijnych i parareligijnych. W Polsce pojawiły się one z pewnym opóźnieniem w stosunku do krajów Zachodu, w których pierwsza fala ich popularności zbiegła się z ruchem młodzieżowej kontrkultury przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Nowe ruchy religijne stały się trwałym elementem krajobrazu religijnego, choć nadal jest to u nas zjawisko ilościowo marginalne w porównaniu z katolicyzmem. Obok wątków orientalnych, które dominują wśród tych egzotycznych zjawisk religijnych, pojawiają się i inne. Są to zarówno - w niewielkim tylko stopniu zmienione - liczące sobie setki i tysiące lat tradycje religijne (nowe jedynie w obszarze naszej kultury), jak i ruchy powstałe zupełnie niedawno, w ubiegłym stuleciu lub nawet w drugiej jego połowie[2].

Mnożenie się rozmaitych kultów i sekt stanowiło jedno z bardziej niezwykłych i groźnych dla jednostki zjawisk schyłku XX wieku. Każdego roku około 12 tysięcy młodych Polaków ucieka lub znika z domów. Wielu z nich znajduje „jedyną prawdę” w 300 istniejących w Polsce nowych ruchach religijnych[3]. Stwierdzenie to nie uprawnia jednak do wysnucia błędnego

---

[1] Z. Pawłowicz, *Kościół i sekty w Polsce* (w:) *Nowe religie i sekty wyzwaniem dla Kościoła?,* materiały z sesji misyjno-pastoralnej Pieniężno 26-28 listopada 1993 r., *Referat Misyjny Seminarium Duchownego Księży Werbistów,* Pieniężno 1994, s. 149

[2] T. Doktór, *Orientalne ruchy religijne i parareligijne w Polsce,* Więź 1992, nr 5, s. 52.

[3] *Inwazja sekt,* „Wprost” 1996, nr 46, s. 59.

wniosku, że wszyscy ci młodzi ludzie zasilają szeregi sekt religijnych, choć niewątpliwie pewna nieoszacowana ich liczba trafia do tych organizacji.

Nowe ruchy religijne zaczęły pojawiać się w naszym kraju w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Sądzono wówczas, że stanowią kompensację zablokowanych w wyniku transformacji ustrojowej aspiracji społeczno-politycznych. Prawdziwa jednak „inwazja" sekt, kultów i nowych ruchów religijnych nastąpiła dopiero w ostatnich latach. Tradycyjnie z końcem wieku wzrastają tendencje dekadenckie i pojawia się głębsze zaangażowanie współczesnego człowieka w świat metafizycznych przemyśleń, dlatego wzrasta zagrożenie sektami[4].

Biorąc te przemyślenia pod uwagę, autorka przeprowadziła badania wśród młodzieży białostockich szkół podstawowych, średnich oraz studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Celem badań zrealizowanych za pomocą kwestionariusza ankiety było uzyskanie informacji na temat świadomości młodzieży w zakresie zjawiska sekt religijnych oraz weryfikacja postawionych hipotez badawczych. Wyniki badań przedstawiono w niniejszej publikacji oddzielnie dla każdej kategorii wiekowej respondentów - uczniów klas ósmych szkół podstawowych, klas maturalnych oraz studentów. Zamieszczono również analizę porównawczą wyników przeprowadzonych badań ze względu na wiek badanych, który był podstawową zmienną braną pod uwagę przy interpretacji wyników. Na końcu publikacji znajduje się część tabelaryczna, która służy szczegółowemu zobrazowaniu odpowiedzi respondentów na pytania o źródła wiedzy o sektach religijnych, krąg podmiotów wybierających przynależność do sekt w opinii ankietowanych oraz dystans społeczny wobec osób należących do sekt. Zamieszczono tam również kwestionariusz narzędzia badawczego.

Autorka podjęła trud badawczy w przekonaniu, że grupą najbardziej narażoną na działalność sekt religijnych jest niewątpliwie młodzież. Uzasadnione było zatem zbadanie przedstawicieli tej kategorii społecznej w celu rozpoznania poziomu świadomości oraz stosunku emocjonalnego do sekt religijnych. Działania takie pozwolą na zdiagnozowanie zjawiska, a także na próbę konstrukcji polityki informacyjnej w stosunku do ludzi młodych.

W przeprowadzonych badaniach posłużono się skonstruowanym do tego celu kwestionariuszem ankiety. W literaturze przedmiotu narzędzie takie określa się jako typ kwestionariusza, w którym zmienne interesujące w danym studium zostały w pełni przetłumaczone na język odpowiednich pytań, pytania zaś opracowane w ten sposób, że treść ich nie wymaga dodatkowych komentarzy ze strony badacza, gdyż samo ich brzmienie wystarcza w zasadzie do otrzymania właściwej odpowiedzi ze strony chętnego do współpracy respondenta - bez względu na to, czy odpowiedź oczekiwana ma mieć charakter „otwartej" czy „zamkniętej"[5]. Należy podkreślić, że z pomocą ankiety docie-

[4] E.E. Mandai, *Sekty i zagrożenia z nimi związane,* Chowanna, t. 1(10), Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1998, s. 18-23.

[5] S. Nowak, *Metody badań socjologicznych,* PWN, Warszawa 1965, s. 66.

ramy niemal wyłącznie do jednej, i do tego jedynie zewnętrznej warstwy sfery aksjologicznej, czyli tzw. wartości deklarowanych[6]. Są to wartości, które funkcjonują przede wszystkim w sferze symbolicznej i dotyczą tego, jak ludzie myślą (a dokładnie, jak sądzą, że powinni myśleć), a w mniejszym stopniu tego, jak się zachowują. Inaczej mówiąc, wartości deklarowane przez respondentów nie muszą pozostawać w pełnej zgodzie z wartościami realizowanymi przez nich w życiowej praktyce[7].

Przeprowadzone badania miały charakter audytoryjny. Istotą ankiety audytoryjnej jest naoczny kontakt badacza z grupą osób, z reguły zgromadzonych dzięki instytucjonalnym powiązaniom, które badacz wykorzystuje[8]. Badania zostały zrealizowane w ciągu pierwszego kwartału 1999 r. wśród młodzieży białostockich szkół podstawowych, średnich oraz studentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Próba, na której dokonano badań, objęła stu uczniów ósmych klas szkół podstawowych, stu maturzystów oraz stu studentów. W badaniach młodzieży klas ósmych wzięło udział 48% dziewcząt i 52% chłopców. Odpowiednie wskaźniki wynosiły 30% i 70% wśród maturzystów oraz 45% i 55% wśród studentów. Tak dobrana trzystuosobowa próba młodzieży jest reprezentatywna i daje możliwość uogólnienia.

Respondenci zostali poinformowani o temacie i celu badań oraz o sposobie wypełnienia ankiety i jej anonimowości. Uzyskany materiał empiryczny wykazuje niewielką liczbę braków danych. Braki te mają charakter sporadyczny i losowy. Pewne pytania powinny być pominięte w stosunku do uczniów szkół podstawowych i maturzystów, nie odpowiadają bowiem ich sytuacji życiowej. Zostały one jednak zawarte w ankiecie skierowanej do tych grup ze względu na chęć ujednolicenia narzędzia badawczego.

Celem badania zrealizowanego za pomocą kwestionariusza ankiety było uzyskanie informacji na temat świadomości młodzieży w zakresie zjawiska sekt religijnych. Skonstruowana ankieta badała postawę wobec sekt. Przez postawę rozumiemy proces indywidualnej świadomości, określający rzeczywistą lub możliwą działalność jednostki wobec społecznego świata. Jest to trwały syndrom spójnych reakcji odnoszących się do pewnego zbioru przedmiotów społecznych[9]. Postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest

[6] W literaturze aksjologicznej znajdujemy wiele różnych propozycji podziałów wartości. Jedną z takich ogólnie uznawanych typologii jest podział wartości na: deklarowane, uznawane i odczuwane. Zob. A. Cudowska, *Orientacje życiowe współczesnych studentów,* Trans Humana, Wydawnictwo Uniwersyteckie przy Stowarzyszeniu Absolwentów i Pracowników Wydziału Pedagogiki i Psychologii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, Białystok 1997, s. 47.

[7] K. Pankowski, *O sensie życia, wartościach życiowych, cnotach i występkach* (w:) M. Falkowska (red.), *Style życia Polaków,* CBOS, Warszawa 1998, s. 17, 18.

[8] J. Lutyński, *Wywiad kwestionariuszowy a ankieta* (w:) K. Lutyńska, A. P. Wejland (red.), *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy teoretyczne i badania empiryczne,* Ossolineum, Wrocław 1983, s. 56.

[9] S. Nowak, *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych* (w:) S. Nowak (red.), *Teorie postaw,* PWN, Warszawa 1973, s. 17, 19.

ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i własnościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycjach do zachowania się wobec tego przedmiotu[10].

M.B. Smith wyodrębnił po raz pierwszy trzy zasadnicze składniki - komponenty postaw: poznawczy - to co myślimy o danym przedmiocie postawy; afektywny, inaczej oceniająco-emocjonalny, określający nasze uczucie o przedmiocie postawy; behawioralny, odnoszący się do dyspozycji wobec zachowań[11]. Behawioryzm zajmuje się związkiem pomiędzy bodźcami zewnętrznymi a reakcjami[12]. Postawa staje się pewnym trójwymiarowym konstruktem typologicznym, wyznaczając nam trójwymiarową przestrzeń, w której możemy porządkować postawy ludzi wobec pewnego przedmiotu, zjawiska[13]. Miernikami postawy społecznej może być np. aprobata lub dezaprobata.

W rozumieniu ankiety za sektę uznano wspólnotę o charakterze religijnym, posiadającą własny indywidualny światopogląd, działającą w pewnych ramach organizacyjnych, izolującą się od reszty społeczeństwa oraz silnie akcentującą rolę przywódcy[14]. Świadomość oznacza stan orientacji w tym, co się dzieje, specyficzną zdolność umysłu do odzwierciedlania obiektywnej rzeczywistości oraz samego siebie, związaną ze zdolnością do symbolicznego ujmowania doświadczenia. Jest to ogół idei, poglądów, przekonań charakterystycznych dla danego społeczeństwa i poszczególnych grup, z jakich się ono składa[15]. Próby precyzyjnego określenia kategorii „młodzież” są w pewnym sensie z góry skazane na niepowodzenie. W *Słowniku pedagogicznym* znajdujemy ujęcie młodzieży jako ludzi wchodzących w okres dojrzałości i samodzielności, ale niepełniących jeszcze ról dorosłych - pracy zawodowej i założenia rodziny. Pogląd ten skorygowało już oczywiście samo życie, powszechnym bowiem zjawiskiem jest zakładanie rodzin przez młodzież studiującą oraz podejmowanie przez nią pracy zawodowej. Istnieje też duża różnorodność w ustalaniu przedziału wieku przynależnego ludziom młodym. Najczęściej młodzież sytuuje się w przedziale 17-25 lat, obejmuje więc naukę w szkole średniej i lata studiów wyższych. A. Cudowska zalicza do kategorii młodzieży już absol-

---

[10] B. Wilska-Duszyńska, *„My” i „Oni” - młodzież wobec etnicznie obcych* (w:) M. Jastrząb-Mrozińska i in., *Tolerancja i uprzedzenia młodzieży. Raport z badań,* Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii, Polska Akademia Nauk, Warszawa 1993, s. 15, 16.

[11] S. Nowak, *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych...,* s. 21.

[12] L. Mecacci, F. Bruno, G. Dell Uomo, L. Ricci, *Elementy psychologii* (w:) *Kompendium wiedzy o profilaktyce,* United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Biuro ds. narkomanii, Warszawa 1996, s. 50.

[13] S. Nowak, *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych...,* s. 29.

[14] E.M. Guzik, *Prawne aspekty działalności sekt religijnych w Polsce,* „Państwo i Prawo” 2000, nr 3, s. 46.

[15] *Encyklopedia multimedialna PWN 1996,* wersja 1.00, © Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

wentów szkoły podstawowej (14.-15. rok życia) do górnej granicy 35 lat. Reasumując można zaryzykować stwierdzenie, że pokolenie młodzieży to ludzie znajdujący się w stosunkowo bliskim przedziale wieku, w tej samej fazie życia, posiadający historycznie zróżnicowany system wartości[16].

Ankieta składała się z trzech części, które choć nie są technicznie wyodrębnione, to uważny czytelnik dostrzeże, iż pytania w kwestionariuszu odpowiadają poszczególnym komponentom pojęcia postawy. Pytania nawiązujące do pierwszego elementu postawy to pytania dotyczące wiedzy badanych na temat zjawiska sekt religijnych. W kwestionariuszu były to pytania następująco oznaczone: numerami 1 i 2 - o źródło, z którego ankietowani słyszeli o istnieniu sekt religijnych; numerem 3 - o krąg podmiotów wybierających przynależność do sekty; numerem 7 - o znajomość nazw sekt i ich kryminogenny charakter; numerem 11 - o podanie innych pojęć na określenie sekty; numerem 13 - o próbę podania definicji sekty i jej reprezentatywnych cech. Pytania badające drugi komponent postawy to pytania związane z oceną sekt religijnych i osób do nich należących. W kwestionariuszu były to pytania oznaczone: numerem 4 - o globalny stosunek do sekt religijnych; numerami 5 i 6 - o stosunek osób trzecich do adeptów sekt religijnych. Dwa pytania zawarte w kwestionariuszu mają mieszany charakter - poznawczo-emocjonalny. Były to pytania oznaczone: numerem 10 - o możliwość prawnego działania sekt religijnych; numerem 12 - o warunki rejestracji sekty w opinii badanych. Pozostałe pytania w kwestionariuszu to pytania, które znajdują się na pograniczu emocjonalnego i behawioralnego czynnika postawy. Były to pytania o dystans społeczny wobec osób przynależących do sekty, oznaczone: numerem 8 - o akceptację bądź odrzucenie adepta sekty jako członka podstawowych grup społecznych, jakimi są rodzina, grupa przyjaciół, sąsiedztwo, współpracownicy; numerem 9 - o akceptację bądź odrzucenie członka sekty jako pełniącego funkcję kierowniczą, sprawującego wysokie urzędy publiczne, pracującego w charakterze nauczyciela, adoptującego dziecko.

Sformułowanie tematu badania połączyło kilka obszarów problemowych. Oprócz świadomości młodzieży zbadano również jej tolerancję religijną. Tolerancja religijna, obok tolerancji etnicznej, rasowej czy narodowej należy do najistotniejszych wartości współczesnej kultury. Głoszona zarówno przez świeckie, jak i kościelne środowiska opiniotwórcze, z mniejszym lub większym trudem przyswajana jest przez odbiorców, choćby w warstwie deklaratywnej. Internalizacji wartości takich, jak wspomniano powyżej, zagrażają mocno zakodowane w świadomości stereotypy, przesądy i nawyki[17].

---

[16] A. Cudowska, op. cit., s. 16, 17.

[17] H. Najduchowska, *Tolerancja religijna* (w:) M. Jastrząb-Mrozińska i in., *Tolerancja i uprzedzenia młodzieży...*, s. 151.

Badanie zmierzało do weryfikacji podstawowych hipotez[18]. Analiza literatury oraz wcześniej przeprowadzanych badań empirycznych pozwoliła na postawienie pięciu szczegółowych hipotez badawczych:

1. Podstawowym źródłem informacji młodzieży o sektach religijnych są mass media.
2. Młodzież nie jest tolerancyjna w dopuszczaniu członków sekt do najbliższego otoczenia, stopień tolerancji zaś nie zależy od wieku.
3. Ludzie młodzi są świadomi tego, że są grupą najbardziej narażoną na działalność sekt religijnych.
4. Świadomość zagrożenia ze strony sekt wzrasta wraz z wiekiem respondenta.
5. Świadomość zagrożenia ze strony sekt wzrasta wraz ze zdobywaniem kolejnych stopni edukacji.

Ponadto postawiono hipotezę, że istnieją pewne różnice między dziewczętami i chłopcami pod względem wymienionych cech. W wyniku realizacji badań ankietowych sprawdzono te zależności, co pozwoliło na rozpoznanie poziomu znajomości zjawiska sekt religijnych wśród określonych grup młodzieży.

Dokonanie analizy porównawczej wyników przeprowadzonych badań, która pozwoliłaby na zweryfikowanie postawionych hipotez, zostało zawarte w ostatniej części niniejszej publikacji. Analiza taka nie byłaby jednak możliwa bez poprzedzenia jej charakterystyką wyników badań przeprowadzonych wśród poszczególnych grup młodzieży. Oprócz pytań merytorycznych ankieta zawierała również część metryczkową, zamieszczoną na końcu. Pozwoliła ona uzyskać informacje o podstawowych cechach społeczno-demograficznych badanej populacji.

2. ZJAWISKO SEKT W WYOBRAŻENIU MŁODZIEŻY SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Ankieta przeprowadzona wśród stu uczniów klas ósmych wykazała, iż znajomość zjawiska sekt religijnych jest powszechna. Źródła wiedzy, z których badani czerpali informacje o sektach, okazały się jednak zróżnicowane. Najpopularniejszym, bo najczęściej wskazywanym była telewizja (90% wyborów). Na kolejnych miejscach uplasowały się: prasa (66%), znajomi i rodzina (po 50%). Trochę mniej informacji na temat sekt badana młodzież uzyskała z radia. Istotny wydaje się fakt, że co dziesiąta osoba miała osobisty kontakt z adeptami sekt. Należy również wspomnieć, że co dziesiąty ankietowany posiadał wiedzę na temat sekt z lekcji religii, a nieliczni również od innych nauczycieli, z kaset wideo oraz z Kościoła. Ponad 75% osób odpowiedziało, że w literaturze nie spotkało się z informacją dotyczącą sekt (tabela l)[19].

[18] R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, PWN, Warszawa 1985, s. 39.

[19] Wszystkie tabele zamieszczone są na końcu artykułu.

Jako podstawowe źródło wiedzy o sektach religijnych i związanych z nimi zagrożeniach ankietowani uznali telewizję, a także rodzinę i prasę, co potwierdziło odpowiedzi na pierwsze pytanie ankiety. Na znaczny wpływ rodziny w kształtowaniu się postaw zwraca uwagę A. Kłoskowska w swoim studium nad postawami dzieci opolskich. Bardzo istotny jest też wpływ telewizji, radia i lektury, przy czym autorka zwraca uwagę na działającą tu selektywność pamięci[20].

Analiza poziomu świadomości młodzieży klas ósmych na temat istnienia sekt prowadzi do zadowalających wniosków. Każda z badanych osób słyszała o istnieniu tego typu grup. W zapoznaniu się z ich funkcjonowaniem pomogły ósmoklasistom głównie media - a więc telewizja i prasa, ale również rodzina. Prowadzi to do konstatacji, że wiele miejsca w mediach najbardziej docierających do społeczeństwa poświęca się problematyce sekt religijnych. Z ostatnich badań CBOS-u wynika, że medium najbardziej docierającym do najszerszego kręgu odbiorców, bo 98% Polaków, jest telewizja[21].

Problemem, który wskazywałby na znajomość zjawiska sekt religijnych, jest pytanie o krąg podmiotów, który wedle opinii ankietowanych najczęściej wybiera przynależność do tych grup. Około 75% badanych odpowiedziało, że przynależność do sekt religijnych wybierają ludzie młodzi. Z kolei 70% odpowiedzi jako podmioty narażone na szczególną aktywność sekt wskazuje ludzi przeżywających wewnętrzny kryzys. Te dwie odpowiedzi były dominujące, kolejna bowiem została wybrana przez 41% respondentów i była to odpowiedź, że o przynależności do sekty decydują negatywne doświadczenia związane z poprzednią przynależnością religijną. Podobną liczbę wyborów uzyskała również odpowiedź, że przynależność do sekty wybierają osoby poszukujące nowych doświadczeń. Szczególnie interesujący wydaje się fakt, że połowa badanych uważała, iż przynależności do sekt religijnych nie wybierają ludzie starzy. Podobnie - w opinii ósmoklasistów - (51%) tego wyboru nie dokonują ludzie z wyższym wykształceniem. Na koniec warto zaznaczyć, że przy pytaniu o związek pomiędzy poziomem wykształcenia a przynależnością do sekty spora część respondentów nie miała sprecyzowanego zdania. Około 2/3 badanych miało szczególne trudności z odpowiedzią na pytanie, czy wyboru takiego dokonują osoby ze średnim, zawodowym i niższym wykształceniem (tabela 2). Być może odpowiedzi respondentów ukształtowały się w ten sposób dlatego, że wyższe wykształcenie kojarzy się młodzieży w tym przedziale wiekowym z większą świadomością i trafnością rozpoznania zagrożeń ze strony sekt religijnych.

W zakresie emocjonalnego stosunku do sekt religijnych połowa ankietowanych odpowiedziała, że ma zdecydowanie negatywny stosunek do tej formy

---

[20] B. Wilska Duszyńska, op. cit., s. 22.

[21] M. Falkowska, *Czas wolny i orientacje kulturalne Polaków* (w:) M. Falkowska (red.), *Style życia Polaków,* CBOS, Warszawa 1998, s. 197.

organizacji życia religijnego, 1/4 raczej negatywny, co w sumie oznacza, że 75% badanych negatywnie postrzegało zjawisko sekt. Żadna osoba nie wyraziła zdecydowanie pozytywnego ani nawet raczej pozytywnego stosunku do sekt, co piąty zaś badany wyraził obojętną relację w stosunku do tego zjawiska. Tak ukształtowane odpowiedzi wynikają najprawdopodobniej z faktu, że ankietowana młodzież nie dojrzała jeszcze do zajęcia stanowiska pośredniego i większość zjawisk postrzega zdecydowanie negatywnie lub zdecydowanie pozytywnie.

Przynależność do sekt religijnych budzi według opinii połowy respondentów zainteresowanie innych osób, ale jest to uzależnione od wielu okoliczności. Takiej odpowiedzi udzieliło dwa razy więcej dziewcząt niż chłopców. Około 1/3 ankietowanych wyraziła zdanie, że trudno jest im powiedzieć, czy osoby przynależące do sekty religijnej budzą zainteresowanie innych osób, co najprawdopodobniej wynika z tego, że tylko 9 z badanych osób miało osobisty kontakt z członkami sekt. Tylko niektóre jednostki (5% ankietowanych) uważały, że osoby przynależące do sekt zdecydowanie nie wzbudzają zainteresowania, gdyż przynależność do sekty religijnej nie jest czymś dziwnym.

Prawie 2/3 badanych ósmoklasistów wyraziło przekonanie, że osoby pracujące w jednym zakładzie pracy z ludźmi przynależącymi do sekt religijnych ograniczają się jedynie do służbowych z nimi kontaktów. Nieco mniej (40%) respondentów uważało, że współpracownicy takich osób próbują skłonić je do opuszczenia sekty. Co piąty ankietowany, przy czym jest to dwa razy więcej dziewcząt niż chłopców, uważał, że fakt przynależności do sekty religijnej nie zmienia niczego w środowisku pracy. Trudno jest jednak w przypadku ósmoklasistów wyciągnąć jakiekolwiek wnioski z odpowiedzi na pytanie o relację współpracowników do osób przynależących do sekt. Wszyscy badani nie mieli doświadczeń związanych z pracą zawodową, odpowiedzi są więc głównie oparte na przypuszczeniach. Należy domniemywać, że wynikają one głównie z emocjonalnej oceny zjawiska sekt religijnych.

Niewiele wniosków dostarcza też odpowiedź na pytanie o kryminogenny charakter sekt religijnych. Około 2/3 badanych odpowiedziało, że niektóre sekty religijne mają charakter kryminogenny, pozostali zaś, że wszystkie. Rozeznanie w tym przedmiocie nie jest jednak zbyt wielkie, nazwy odpowiednich sekt pojawiają się bowiem sporadycznie. Respondenci wskazali na następujące sekty: „Niebo", Świadkowie Jehowy, Najwyższa Prawda czy Hare Kryszna. Żaden z ankietowanych nie opowiedział się za brakiem kryminogennego charakteru niektórych sekt religijnych.

Interesujących wniosków dostarcza rozkład odpowiedzi w pytaniu o dystans społeczny badanych wobec adeptów sekt. Ponad 80% badanych było przeciwko, w tym zaś aż 60% zdecydowanie przeciwko akceptacji osoby przynależącej do sekty w gronie najbliższej rodziny. Co trzeci badany nie dopuściłby do grona swoich bliskich przyjaciół członków sekt. Interesujący wydaje się tutaj dodatkowo fakt, że wśród tych osób było dwa razy więcej chłopców niż

dziewcząt. Prawie 50% ankietowanych było przeciwko temu, aby członek sekty był ich sąsiadem, 1/3 zaś nie miała zastrzeżeń. Zgodnie z oczekiwaniami autorki największa tolerancja istniała w dopuszczeniu członków sekt do zatrudnienia w tym samym środowisku pracy. Wynika to z tego, że środowisko w zakładzie pracy charakteryzuje luźny kontakt, najczęściej wyłącznie służbowy (tabela 3).

Prawie 3/4 ankietowanych nie opowiadało się za adopcją dzieci przez członków sekt, w tym połowa wszystkich badanych była zdecydowanie przeciwko takiej sytuacji. Również 75% respondentów nie dopuściłoby członków sekt do pracy w charakterze nauczyciela, do pełnienia zaś funkcji kierowniczych i sprawowania wysokich urzędów publicznych nie dopuściłoby odpowiednio 58% i 65% badanych (tabela 4). Analiza tych odpowiedzi prowadzi do wniosku, iż badani ósmoklasiści odznaczali się niewielką tolerancją wobec osób przynależących do sekty. Ciekawy jest też fakt, że chłopcy w tym przedziale wiekowym okazali mniejszą tolerancję niż dziewczęta. Badani mieli szczególny opór wobec sytuacji dopuszczenia adeptów sekt do najbliższej rodziny oraz grupy przyjaciół. W ramach życia w rodzinie dziecko nabywa podstawowe umiejętności przystosowania się w przyszłości do rozmaitych sytuacji społecznych, poznaje podstawowe wartości społeczeństwa, kultury, wartości moralne. W rodzinie dziecko zdobywa podstawowe umiejętności współżycia i zachowania się zgodnego z wymaganiami społeczeństwa[22]. Większość respondentów wyraziła też brak akceptacji wobec osób przynależących do sekty w roli rodziców adoptujących dziecko, w roli nauczycieli, a także w roli osób pełniących funkcje kierownicze i sprawujących urzędy publiczne.

Ponad 3/4 respondentów uważało, że funkcjonowanie sekt religijnych w Polsce powinno być prawnie zabronione, w tym ponad 40% opowiedziało się zdecydowanie za takim rozwiązaniem. Swą odpowiedź ankietowani uzasadniali tym, że religijne są związkami moralnie nagannymi, a co trzeci odpowiadał, że sekty przynoszą więcej szkód niż korzyści.

Połowa ankietowanych stała na stanowisku, że zarejestrowanie sekt religijnych w Polsce powinno być trudniejsze. Koreluje to z globalną oceną sekt jako związków niebezpiecznych i moralnie nagannych. 43% badanych nie wypowiedziało się na ten temat, co zapewne wynika z braku wiedzy w tym zakresie. Odpowiedź na to pytanie w przypadku tak dobranej próby statystycznej potwierdziła tezę o braku rozeznania w materii rejestracyjnej sekt religijnych.

Na pytanie o definicję sekty i jej reprezentatywne cechy odpowiedziało 37% badanych. Wszyscy oni podkreślali, że jest to organizacja grupowa. W zasadzie żaden ankietowany nie podał pełnej definicji sekty, ale zadowalające jest to, że każdy z udzielających odpowiedzi podał prawidłowo przynajmniej jedną z reprezentatywnych cech. Wskazywano m.in. na własną, odrębną

---

[22] S. Kowalski, *Rola rodziny* w *jednolitym systemie wychowania,* „Studia Socjologiczne" 1972, nr 1, s. 79-81.

ideologię i obyczaje, podstęp i uciekanie się do kłamstwa w werbowaniu nowych członków, wyjątkową pozycję guru i nieświadomość swojego postępowania, przez co szkodzi się sobie i rodzinie. Indoktrynacja poprzez proces prania mózgu została prawidłowo nazwana przez 5% ankietowanych. Generalnie jednak poziom świadomości młodzieży ze szkół podstawowych w zakresie umiejętności rozpoznania sekty po jej cechach charakterystycznych był niewysoki, ponieważ tylko co trzeci badany deklarował pożądaną, lecz szczątkową wiedzę.

3. POSTRZEGANIE SEKTY PRZEZ UCZNIÓW KLAS MATURALNYCH

Głównymi źródłami wiedzy o sektach okazały się dla maturzystów: telewizja, prasa, radio i znajomi. Badania wykazały, że najmniej wiadomości uzyskali oni przez osobisty kontakt z osobami przynależącymi do sekty (tylko 3 osoby). Ciekawe wydaje się, że ponad dwa razy więcej chłopców (69%) niż dziewcząt (29%) traktowało telewizję jako główne źródło wiedzy o sektach. Jednocześnie 83% badanych stwierdziło, iż nie miało osobistego kontaktu z osobami przynależącymi do sekt. Kilku badanych wskazało też inne dodatkowe źródła, które nie znajdowały się w alternatywach pytania. Były to: lekcje religii (5%), Kościół (5%), filmy (2%) oraz internet (1%) (tabela 5).

Sami ankietowani uważali telewizję za podstawowe źródło wiedzy o sektach religijnych, w dalszej kolejności podawali zaś rodzinę (2/5) oraz prasę. To potwierdziło odpowiedź na pytanie pierwsze ankiety.

Kolejne pytanie dotyczyło kręgu podmiotów wybierających przynależność do sekt religijnych. Maturzyści wskazali, że najczęściej do sekt wstępują ludzie młodzi (80% odpowiedzi) oraz osoby przeżywające wewnętrzny kryzys (81%). Odsetki te są zbliżone, co może wynikać z faktu, że to najczęściej ludzie młodzi są kojarzeni z osobami przeżywającymi wewnętrzny kryzys. Rzadziej (co drugi ankietowany) podawano, że do sekt wstępują osoby posiadające negatywne doświadczenia związane z poprzednią przynależnością religijną oraz ludzie poszukujący nowych doświadczeń. Najmniej narażoną grupą na wpływy sekt byli, w opinii respondentów, ludzie starsi (tylko 5% ankietowanych udzieliło takiej odpowiedzi) oraz ludzie z wyższym i średnim wykształceniem (odpowiednio 15% i 20% odpowiedzi) (tabela 6).

Ponad połowa badanych maturzystów swój stosunek do sekt religijnych określiła jako zdecydowanie negatywny, natomiast 1/4 jako negatywny. Wynika więc z tego, że 3/4 badanych nie wyraziło pozytywnego stosunku do zjawiska sekt. Jedynie 15% określiło się jako obojętne wobec sekt.

Ciekawie ułożyły się również odpowiedzi na pytanie związane z tym, czy sekty religijne budzą społeczne zainteresowanie. Większość maturzystów (60%) wskazała, że sekty wzbudzają zainteresowanie społeczne, lecz zależy to od wielu okoliczności. Natomiast 15% określiło, iż sekty stanowią „wyda-

rżenie", którym szczególnie interesuje się opinia publiczna. Spora część ankietowanych, bo 1/4, nie ustosunkowała się do tego pytania, co być może wynika z faktu, iż nieliczni badani mieli osobisty kontakt z osobami należącymi do sekt. Podobnie przedstawiały się odpowiedzi na pytanie dotyczące stosunku współpracowników do osób należących do sekty. Zdecydowana większość badanych odpowiedziała, że trudno im jednoznacznie określić, w jaki sposób układa się współpraca z adeptami sekt. Wydaje się więc, że pytanie to powinno być pominięte w kwestionariuszu skierowanym do ósmoklasistów oraz do maturzystów, którzy sporadycznie podejmują pracę, a tym samym istnieje jeszcze mniejsze prawdopodobieństwo osobistego kontaktu w środowisku pracy.

Zdaniem zdecydowanej większości badanych tylko niektóre sekty działające w Polsce i na świecie mają charakter kryminogenny. Jako takie sekty ankietowani określili: sektę „Niebo", satanistów, Najwyższą Prawdę oraz Kościół Zjednoczeniowy Moona. Rzadziej natomiast wskazywano na Świadków Jehowy, Dzieci Słońca, Hare Kryszna, New Age. Jako sekty pozbawione charakteru kryminogennego ankietowani wymieniali: Świadków Jehowy, Hare Kryszna, Zielonoświątkowców i New Age.

Ponad 2/3 ankietowanych udzieliło odpowiedzi, że nie mieliby zastrzeżeń co do tego, aby pracować z członkiem sekty w tym samym zakładzie pracy. Należy jednak zaznaczyć, że częściej taką postawę deklarowali chłopcy. Dwa razy częściej niż dziewczęta dopuszczali oni możliwość współpracy z członkiem sekty. Tylko 1/5 badanych opowiedziała się przeciwko takiej możliwości (częściej wybierano opcję „raczej przeciwko"). Inaczej układały się odpowiedzi na pytanie dotyczące możliwości zamieszkiwania w sąsiedztwie adeptów sekt. Wyraźnie wskazywały one na mniejszą tolerancję. Ponad 40% respondentów opowiadało się przeciwko takiej sytuacji. Na jeszcze mniejszą tolerancję wskazują odpowiedzi na pytanie o możliwość dopuszczenia do grona bliskich przyjaciół osób przynależących do sekt. Więcej niż połowa badanych (55%) nie zaakceptowałaby wśród przyjaciół osoby z sekty. Na uwagę zasługuje również fakt, że to głównie chłopcy nie tolerowaliby w grupie przyjaciół adepta sekty. Jednak najwięcej oporów wzbudziła wśród ankietowanych sytuacja, w której członek sekty miałby należeć do najbliższej rodziny. Prawie 80% wykluczyło taką możliwość, przy czym 60% tych osób stanowili mężczyźni, wyrażający zdecydowanie negatywną opinię w stosunku do takiej sytuacji (tabela 7). Reasumując należy podkreślić, że poziom tolerancji młodzieży klas maturalnych w odniesieniu do osób przynależących do sekt wyraźnie zależy od stopnia bliskości rodzaju relacji z członkami sekt religijnych. Maturzyści są bardziej skłonni tolerować osoby przynależące do sekty w środowisku zakładu pracy aniżeli w sąsiedztwie, a tym bardziej w gronie bliskich przyjaciół i rodziny. Wiele przeprowadzonych wcześniej badań wykazuje, iż młodzież najczęściej identyfikuje się z rodziną oraz grupą swoich przyjaciół, a więc grupami pierwotnymi mogącymi zaspokoić jej potrzeby afiliacyjne, dlatego

też istnieje mniejsza tolerancja w dopuszczaniu do tychże grup osób „innych”[23]. Rodzina jest człowiekowi najbliższa, tam bowiem podlega on socjalizacji, czyli przystosowuje się do życia w społeczeństwie, jak również internalizuje wartości, normy i wzory postępowania[24]. Szczęśliwe życie rodzinne według badań sondażowych jest najważniejszym dla Polaków czynnikiem w wymiarze życiowej satysfakcji[25].

Kontynuacją rozważań na temat dystansu społecznego wobec osób przynależących do sekt było pytanie o możliwość dopuszczenia ich członków do pełnienia funkcji kierowniczych. Około 2/3 badanych nie akceptowało takiej sytuacji, natomiast 3/4 ankietowanych uważało, że przynależność do sekt wyklucza możliwość sprawowania wysokich urzędów publicznych, pracę w charakterze nauczycieli oraz adopcję dzieci (tabela 8).

Zdaniem 65% respondentów działalność sekt religijnych w Polsce powinna być prawnie zabroniona. Uzasadnieniem takiej odpowiedzi u 40% ankietowanych było stwierdzenie, iż sekty przynoszą więcej szkód niż korzyści. Natomiast pozostałe 25% ankietowanych jako argument za delegalizacją sekt podawało moralną naganność tego typu związków. Tylko nieliczni, bo co dziesiąty badany, uważali, że funkcjonowanie sekt nie powinno podlegać prawnym ograniczeniom, ponieważ sekta stanowi nową formę organizowania życia religijnego i każdy dysponuje swobodą w wyborze stylu życia. Co piąty ankietowany maturzysta uważał, że zakazem prawnym należałoby objąć tylko niektóre z istniejących sekt, takie jak np. sataniści, „Niebo”, Kościół Zjednoczeniowy Moona czy Najwyższa Prawda. Jednocześnie ponad 3/4 badanych twierdziło, że postępowanie rejestracyjne wobec sekt religijnych w Polsce powinno być uwarunkowane trudniejszymi do spełnienia wymogami.

Na pytanie o definicję sekty i próbę podania jej cech charakterystycznych udzieliła odpowiedzi połowa badanych, przy czym każdy wskazał prawidłowo na co najmniej jedną z cech. Ankietowani wskazywali na manipulacje w sektach, ścisłe rygorystyczne zasady sprzeczne z obowiązującymi normami moralno-obyczajowymi, nierzadko sięganie po nielegalne praktyki, izolację od otoczenia, pranie mózgu i wykorzystywanie pokładów podświadomości. Zhierarchizowana organizacja ze szczególną pozycją przywódcy sekty oraz ślepe podporządkowanie członków to również, zdaniem respondentów, reprezentatywne cechy sekty religijnej. Zasadniczo można stwierdzić, że poziom świadomości młodzieży klas maturalnych w zakresie zjawiska sekt religijnych jest zadowalający - co druga ankietowana osoba podejmuje próbę definicji oraz potrafi podać pewne jej reprezentatywne cechy.

---

[23] B. Wilska-Duszyńska, op. cit., s. 24, 25.

[21] L. Tyszkiewicz, *Kryminologia. Zarys systemu, Skrypt dla studentów dziennych i zaocznych kierunku prawa i innych,* Uniwersytet Śląski, Katowice 1986, s. 133.

[25] K. Pankowski, op. cit., s. 23.

4. SEKTA W POGLĄDACH STUDENTÓW

Badana grupa studentów o istnieniu sekt religijnych słyszała z telewizji (wszyscy), prasy (93%) i radia (81%). Połowa respondentów dowiedziała się o nich także od znajomych i rodziny. Na podkreślenie zasługuje fakt, że co trzeci ankietowany miał również osobisty kontakt z członkami sekt religijnych. Nieliczni czytali o sektach również na stronach internetowych (tabela 9).

Podstawowym źródłem wiedzy w tej dziedzinie okazały się media, czyli telewizja, prasa oraz radio. Jedynie co dziesiąty badany za główne źródło informacji o sektach podawał osobisty kontakt z ich adeptami.

Zdaniem ankietowanych studentów osobami najczęściej wybierającymi przynależność do sekt religijnych są ludzie młodzi oraz osoby przeżywające wewnętrzny kryzys, nieco rzadziej osoby poszukujące nowych doświadczeń, a także jednostki posiadające negatywne doświadczenia związane ze swoją poprzednią przynależnością religijną. Respondenci wskazali jednocześnie, że grupą najmniej podatną na wpływy sekt są osoby starsze oraz posiadające średnie i wyższe wykształcenie (tabela 10).

Zdecydowana większość badanych studentów (80%) swój stosunek do sekt religijnych określiła jako negatywny, przy czym za raczej negatywną oceną opowiedziała się połowa. Co siódmy ankietowany swoje nastawienie do tego zjawiska określił jako obojętne. Z takimi odpowiedziami koreluje również opinia respondentów na temat tego, czy osoby przynależące do sekty religijnej budzą zainteresowanie społeczne. Około 3/4 badanych stwierdziło, że członkowie sekty są obiektem szczególnego zainteresowania ze strony opinii publicznej, lecz większość podkreśliła jednocześnie, że zależy to od wielu okoliczności. Jednocześnie 20% ankietowanych odpowiedziało, że trudno jest jednoznacznie określić, czy przynależność do sekt łączy się ze skupianiem na sobie uwagi innych.

Mimo że większość ankietowanych sądzi, iż przynależność do sekt pociąga za sobą zainteresowanie społeczne, to prawie wszyscy badani nie mieli zastrzeżeń co do tego, aby członek sekty pracował razem z nimi w jednym zakładzie pracy. Jednocześnie jednak ponad dwie trzecie respondentów twierdziło, iż właściwą relacją do współpracownika będącego członkiem sekty jest ograniczanie się jedynie do kontaktów służbowych. Około 2/3 uważało też, że członkowie sekt nie powinni być dopuszczani do pełnienia funkcji kierowniczych. Nieco mniej (80%) badanych zgodziłoby się na bliskie sąsiedztwo z adeptem sekty, brak jest jednocześnie zróżnicowania odpowiedzi ze względu na płeć. Warto jednak zaznaczyć, że zdecydowanie częściej wybierano opcję „raczej nie miałbym zastrzeżeń”. Zupełnie inny okazał się rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące możliwości dopuszczenia członka sekty do grona najbliższych przyjaciół. W tym przypadku jedynie 40% badanych potwierdziło akceptację takiej sytuacji, połowa zaś opowiedziała się przeciwko niej. Jednak większą tolerancję wykazali w tym przypadku chłopcy (dwa razy więcej

w porównaniu z dziewczętami nie miałoby zastrzeżeń do takiej możliwości). Najwięcej zastrzeżeń wśród ankietowanych studentów wzbudziła sytuacja dopuszczenia członka sekty do grona najbliższej rodziny. Ponad połowa zdecydowanie sprzeciwiła się takiej możliwości (tabela 11). Z badań sondażowych przeprowadzonych w 1997 r. wynika, że dla ponad połowy Polaków najważniejszą sprawą wyznaczającą poczucie sensu życia jest rodzina[26]. Więzi rodzinne są ważną częścią środowiska rodzinnego. Mają szczególne znaczenie zarówno w wychowaniu, jak i w profilaktyce przestępczości oraz procesie resocjalizacji[27]. Profilaktyka to odpowiednie działanie, które ma na celu zapobieganie pojawianiu się i/lub rozwojowi danego zjawiska w konkretnej społeczności. Może również polegać na promowaniu alternatywnych zjawisk w stosunku do tych, które usiłuje się wyrugować[28].

Wśród badanych zdecydowany opór wzbudzało także zaakceptowanie adeptów sekt jako osób piastujących wysokie urzędy publiczne oraz wykonujących zawód nauczyciela, jak również potencjalnych rodziców adopcyjnych (tabela 12). Taka konfiguracja odpowiedzi wynika zapewne z tego, że środowisko szkolne jest środowiskiem najbliższym po rodzinie i przypisuje mu się ważne znaczenie w kształtowaniu postaw moralnych. Działalność wychowawcza szkoły obejmuje bowiem przekazywanie uczniom systemu obowiązujących w społeczeństwie norm i wartości[29].

Wszyscy badani uważali, iż niektóre sekty działające w Polsce i na świecie mają charakter kryminogenny. Wielu z nich potrafiło również wskazać przykłady takich sekt: sekta „Niebo” (45%), Najwyższa Prawda (35%), sataniści (15%), Kościół Scjentologiczny (11%), Białe Bractwo (9%). Świadczyć to może o dużej świadomości studentów w zakresie zjawiska sekt religijnych. Tezę tę potwierdza również fakt znajomości nazw sekt, które zdaniem respondentów nie posiadają charakteru kryminogennego. Wymieniano takie sekty, jak: Świadkowie Jehowy, Hare Kryszna czy mormoni.

Około 40% badanych uważało, iż prawnym zakazem należałoby objąć tylko niektóre z sekt działających na terenie Polski, ale jednocześnie co piąty ankietowany sądził, iż ich funkcjonowanie powinno być prawnie zabronione. Zdecydowana większość (bo 87%) wyraziło również opinię, że zarejestrowanie sekty religijnej w Polsce powinno być trudniejsze.

Odpowiedzi na pytanie o definicję sekty oraz podanie jej reprezentatywnych cech udzieliło aż 80% respondentów. Wszystkie odpowiedzi były bardzo

[26] K. Pankowski, op. cit., s. 19.

[27] H. Kołakowska-Przełomiec, *Środowisko rodzinne w świetle badań kryminologicznych* (w:) J. Jasiński (red.), *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce,* Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 327-335.

[28] F. Bruno, *Zapobieganie* (w:) *Kompendium wiedzy o profilaktyce,* United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Biuro ds. Narkomanii, Warszawa 1996, s. 6.

[29] D. Wójcik, *Środowisko szkolne a nieprzystosowanie społeczne i przestępczość młodzieży* (w:) J. Jasiński (red.), *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego...,* s. 345.

obszerne i w zasadzie prawidłowe. Wskazywano na grupowy, wspólnotowy charakter sekty jako organizacji religijnej, w której rolę przewodnią pełni mistrz - guru i jemu właśnie bezwzględnie podporządkowane jest życie w sekcie. Sekta religijna w opinii badanych cechuje się odrębnością wyznawanych dogmatów, w tym wyłącznością na prawdy religijne, negatywnym stosunkiem do otaczającej rzeczywistości, psychicznym, a nierzadko również ekonomicznym podporządkowaniem członków oraz stosowaniem psychomanipulacji i indoktrynacji na różne sposoby. Tak ukształtowane odpowiedzi świadczą o dużej znajomości problematyki i są powodem do zadowolenia, jakkolwiek wiedza respondentów jest nieusystematyzowana i niejednokrotnie wybiórcza.

5. ANALIZA PORÓWNAWCZA WYNIKÓW PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Porównanie wyników badań, omówionych w poprzednich rozdziałach, umożliwi weryfikację postawionych w projekcie badawczym hipotez.

Poziom świadomości młodzieży w zakresie zjawiska sekt religijnych i zagrożeń z nim związanych był ściśle skorelowany z wiekiem badanych, a co za tym idzie również z poziomem ich wykształcenia. Poszczególne komponenty postaw młodych ludzi wobec sekt układały się odrębnie w różnych kategoriach wiekowych badanych osób.

Jeśli chodzi o znajomość zjawiska sekt religijnych, była ona powszechna, bez względu na to, czy respondent był ósmoklasistą, maturzystą czy studentem. Pewne różnice wystąpiły jednak w rodzajach źródeł, z których młodzież uzyskała wiedzę o sektach. Podstawowym nośnikiem informacji w każdej grupie wiekowej okazała się telewizja. Uzyskała ona około 90% wyborów zarówno ze strony badanych ósmoklasistów, a także maturzystów i studentów. Wyniki te korelują z ostatnimi badaniami OBOP-u na temat mniejszości wyznaniowych w świadomości społecznej[30]. Istotne różnice były już jednak widoczne przy kolejnym najczęściej wskazywanym medium, dostarczającym wiedzy o zagrożeniach płynących ze strony sekt religijnych. Analiza wyników badań wskazuje bowiem, że obok telewizji również prasa stanowiła źródło informacji dla badanych w omawianym zakresie. W przypadku ósmoklasistów twierdziło tak 65% badanych, maturzystów - 84%, studentów zaś - 90%. Jeśli idzie o kolejne popularne źródło wiedzy o sektach, to w przypadku maturzystów i studentów było nim radio (odpowiednio po 84% i 93% wyborów), zaś w odniesieniu do uczniów klas ósmych - rodzina i znajomi (po 50% wyborów). Charakterystyczne jest, że w wypadku tej ostatniej grupy wiekowej radio, jako źródło wiedzy o sektach religijnych, znalazło się dopiero na piątym miejscu.

[30] *Mniejszości wyznaniowe* w *Polsce w świadomości społecznej,* OBOP, Warszawa, lipiec 1999 r.

Taki rozkład odpowiedzi nie był jednak zaskakujący, ponieważ prasa, chociaż stanowi medium bardzo powszechne, jest częściej czytana przez maturzystów i osoby studiujące, niż uczniów szkoły podstawowej. Podobnie jest w przypadku słuchania audycji radiowych. Istotny jest również fakt, że rodzina stanowi ważne źródło wiedzy o sektach. Równo połowa ósmoklasistów dowiedziała się o zagrożeniach płynących ze strony sekt religijnych od swoich bliskich, co potwierdza fakt, że w wieku piętnastu lat ta grupa pierwotna stanowi wciąż podstawową grupę odniesienia normatywnego (tabela 13).

Dość dużą znajomość zjawiska sekt religijnych potwierdziły również odpowiedzi na pytanie o krąg podmiotów wybierających przynależność do tego typu formy organizacji życia religijnego. Analiza wyników potwierdziła hipotezę, iż młodzież jest świadoma faktu, że to ona właśnie jest grupą najbardziej narażoną na działalność sekt. Odsetek osób wyrażających taką opinię był jednak zależny od kategorii wiekowej. W wypadku uczniów klas ósmych sąd taki wydało 3/4 badanych, maturzystów - ponad 80%, studentów zaś - prawie 90%. Zdecydowana większość badanych (w przypadku ósmoklasistów - 70%, maturzystów i studentów - po ponad 80%) wyraziła przekonanie, że osobami szczególnie narażonymi na zabiegi werbunkowe sekt są osoby przeżywające wewnętrzny kryzys, co również potwierdza duże rozeznanie dotyczące problematyki sekt religijnych. Warto jednak po raz kolejny zaznaczyć, że największą świadomość posiadali w tym względzie studenci, nieco mniejszą maturzyści, najmniejszą zaś uczniowie klas ósmych szkoły podstawowej. Prawie połowa w każdej z badanych grup wiekowych uważała, że osoby o negatywnych doświadczeniach religijnych są bardziej podatne i łatwiej korzystają z oferty przystąpienia do sekt. Świadczy to także o pewnym rozeznaniu w funkcjonowaniu takich grup religijnych (tabela 14).

Do ciekawych wniosków prowadzi analiza odpowiedzi na pytania otwarte, umieszczone w kwestionariuszu ankiety. Dotyczyły one prośby o podanie definicji sekty i jej reprezentatywnych cech. Rozkład odpowiedzi w tym wypadku również odzwierciedla zróżnicowanie ze względu na wiek. Wśród uczniów klas ósmych na te pytania odpowiedziało 37% badanych, wśród maturzystów równo połowa, wśród studentów natomiast aż 80%, czyli znaczna większość. Ósmoklasiści zaznaczyli w swoich odpowiedziach, że sekta jest organizacją grupową. Chociaż żaden ankietowany nie podał pełnej definicji sekty, zadowalające jest to, że każdy z udzielających odpowiedzi podał prawidłowo przynajmniej jedną z podstawowych cech, np. własna ideologia i obyczaje, podstęp i uciekanie się do kłamstwa w werbowaniu nowych członków, wyjątkowa pozycja guru. Na pełniejszą i bardziej precyzyjną wiedzę w zakresie funkcjonowania sekt religijnych wskazywały odpowiedzi udzielone przez maturzystów. Podając reprezentatywne cechy sekt, ankietowani wskazywali na: stosowanie manipulacji w tego typu związkach religijnych, istnienie w nich rygorystycznych zasad sprzecznych z normami moralno-obyczajowymi, izolację od otoczenia i „pranie mózgu”. Największą jednak znajomość zjawiska

wykazali studenci. Podawane przez nich definicje sekty były bardzo obszerne i w zasadzie poprawne. Badana grupa studentów wykazała także prawidłową znajomość nazw wielu współcześnie działających sekt religijnych. Na mniejszą znajomość nazw sekt wskazywały odpowiedzi maturzystów. W przypadku uczniów klas ósmych nazwy sekt podawane były sporadycznie.

Analiza odpowiedzi na pytania o emocjonalny stosunek do zjawiska sekt religijnych wskazuje na pewne, choć niewielkie zróżnicowanie ze względu na wiek badanych i poziom wykształcenia. Ciekawy wydaje się fakt, że zdecydowana większość w każdej z badanych grup postrzegała negatywnie zjawisko sekt. Nieco więcej jednak studentów (81%) wyraziło taką opinię, gdy tymczasem zdanie takie miało 80% maturzystów i 73% ósmoklasistów. Istotny jest jednak fakt, że wśród badanych studentów zdecydowanie negatywna ocena osiągnęła taką samą liczbę wyborów, co raczej negatywna. W pozostałych dwóch grupach osoby wyrażające negatywną ocenę w większości były w niej zdecydowane.

Podsumowując, należy stwierdzić, że generalnie studenci jako osoby o najwyższym poziomie świadomości zagrożeń ze strony sekt oceniali je negatywnie, lecz nie byli w swoich ocenach tak radykalni, jak maturzyści czy ósmoklasiści.

Wiek okazał się również zmienną różnicującą w odpowiedziach na pytanie o dystans społeczny. Badani studenci wykazali większą tolerancję w dopuszczeniu adeptów sekt do podstawowych grup społecznych, do których przynależą, w porównaniu z maturzystami, a ci ostatni w porównaniu z ósmoklasistami. Największe opory wśród wszystkich badanych grup wiekowych wzbudziła sytuacja możliwości dopuszczenia członka sekty do najbliższej rodziny. Zdecydowany sprzeciw wobec akceptacji adepta sekty w tej grupie społecznej wyraziło 59% uczniów klas ósmych, 55% maturzystów oraz 51% studentów. Reszta badanych osób ze wszystkich grup wiekowych dokonała wyboru opcji „raczej przeciwko". Tylko nieliczne jednostki (i to w dużej mierze studenci) nie miały zastrzeżeń wobec takiej sytuacji. Najmniej natomiast oporów wzbudziła wśród badanych możliwość posiadania współpracownika w osobie adepta sekty. Akceptację takiej sytuacji wyraziło aż 85% studentów, 66% maturzystów i 53% ósmoklasistów. Jeżeli chodzi o opinie badanych na temat dopuszczenia członka sekty do grona najbliższych przyjaciół czy też do grona sąsiadów, nie były one tak jednostronne. Nieco więcej niż połowa badanych w każdej grupie wiekowej opowiedziała się przeciwko możliwości zaprzyjaźnienia się z adeptem sekty. Jednocześnie nieco więcej niż połowa badanych tolerowałaby sąsiedztwo z członkiem sekty. Największą tolerancję również w tym przypadku wykazali studenci (tabela 15).

W celu uzyskania szerszych informacji na temat dystansu społecznego, deklarowanego przez młodzież wobec osób przynależących do sekt, w kwestionariuszu ankiety skonstruowano również pytanie o opinie badanych na temat tego, czy adepci sekt powinni być dopuszczani do pełnienia funkcji

kierowniczych, do sprawowania urzędów publicznych, do pracy w charakterze nauczycieli oraz do adopcji dzieci. Rozkład odpowiedzi na to pytanie nie wskazuje wyraźnego zróżnicowania ze względu na wiek badanych. W każdej z wymienionych sytuacji około 60% respondentów opowiedziało się przeciwko podanym ewentualnościom.

Analiza odpowiedzi na pytania o dystans społeczny prowadzi do wniosku, że badana młodzież nie była obojętna wobec zjawiska sekt religijnych. Członkowie sekty nie byli dobrze widziani na wysokich stanowiskach publicznych. Nie byli też dobrze postrzegani przez młodzież w roli nauczycieli czy rodziców adoptujących dziecko. Młodzi ludzie obawialiby się również posiadania w gronie rodziny czy przyjaciół adeptów sekt. Takie opinie potwierdzają globalną ocenę zjawiska sekty, deklarowaną przez młodzież, która w większości wypadków była negatywna. Warto również zaznaczyć, że spośród trzech badanych grup studenci okazali się najbardziej tolerancyjni wobec osób przynależących do sekty. Być może wynika to z faktu, że właśnie w tej grupie badanych najwięcej osób miało bezpośredni kontakt z adeptami sekt. Wyrażana przez nich opinia opierała się więc nie tylko na fakcie przynależności danej osoby do sekty, lecz także na innych jej cechach (tabela 16).

Niemal wszyscy badani studenci (92%) oraz maturzyści (93%) wyrazili przekonanie, iż niektóre sekty religijne mają charakter kryminogenny. W uzasadnieniu swej opinii podali nazwy sekt mających lub nie taki charakter. Uczniowie klas ósmych mieli natomiast odmienne zdanie w tej kwestii. Prawie 1/3 z nich uważała, że wszystkie sekty religijne są kryminogenne, ale jednocześnie sporadycznie podawano nazwy sekt. Prowadzi to do wniosku, że ósmoklasiści bądź nie rozumieli słowa „kryminogenny”, bądź kojarzyli jego pejoratywny wydźwięk i postrzegając sektę jako zło - przypisywali jej ów określnik.

Zdecydowana większość badanych wśród uczniów klas ósmych i wśród maturzystów uważała, iż funkcjonowanie sekt powinno być zabronione prawnie (75% ósmoklasistów i 72% maturzystów). Wśród studentów połowa opowiedziała się za prawnym zakazem funkcjonowania takich związków religijnych, reszta natomiast wyraziła opinię, iż zakazem takim należałoby objąć tylko niektóre z sekt. Owe różnice w odpowiedziach wskazują, iż studenci (warto przypomnieć, że badaniom podlegali studenci prawa) mieli większą orientację w omawianej kwestii. Potwierdzeniem tego były uzasadnienia powyższych opinii, podawane przez poszczególne grupy wiekowe. Studenci uważali, że funkcjonowanie sekt powinno być prawnie zabronione, ponieważ przynoszą więcej szkód niż korzyści. W wypadku maturzystów również większość osób podała takie uzasadnienie. Natomiast uczniowie klas ósmych w zdecydowanej większości uważali, iż funkcjonowanie sekt powinno być prawnie zabronione, bo są to związki moralnie naganne, co po raz kolejny wskazuje na większy radykalizm w myśleniu piętnastolatków niż maturzystów czy studentów.

W zakresie opinii badanych dotyczącej ułatwień bądź utrudnień w rejestracji sekt religijnych występuje także pewne zróżnicowanie ze względu na wiek respondentów. Studenci i maturzyści w zdecydowanej większości (odpowiednio 87% i 82%) uważali, że zarejestrowanie sekty religijnej w Polsce powinno być trudniejsze. Jeśli natomiast chodzi o uczniów klas ósmych szkoły podstawowej, to przekonanie takie wyraziło 49%, 43% zaś nie ma na ten temat zdania. Wynika to być może z tego, że ci ostatni nie posiadają wiedzy pozwalającej na zajęcie stanowiska w tej kwestii.

ANKIETA

Szanowna Pani, Szanowny Panie,

Uprzejmie proszę o wzięcie udziału w moich badaniach, których celem jest uzyskanie opinii na temat społecznego odbioru zjawiska sekt religijnych. Prowadzący badania gwarantuje zachowanie anonimowości odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie.

Przy wypełnianiu ankiety proszę pamiętać o tym, aby wybrane przez Panią (Pana) odpowiedzi były wyraźnie zaznaczone, to znaczy wybraną odpowiedź proszę obwieść kółkiem lub uzupełnić miejsca wykropkowane. Natomiast przy pytaniach, gdzie występuje forma tabelaryczna, proszę wstawić X zgodnie ze swoim przekonaniem. Odpowiedzi na wszystkie pytania są dla mnie ważne. W ankiecie używam formy „Ty", ponieważ jest to wygodniejsze w formułowaniu pytań.

Serdecznie zapraszam do wypełnienia ankiety

1. **Z jakich źródeł słyszałeś o istnieniu sekt religijnych? Zaznacz wszystkie możliwe odpowiedzi.**
   1. Od rodziny
   2. Od znajomych
   3. Poprzez osobisty kontakt z osobami przynależącymi do sekty
   4. Z telewizji
   5. Z radia
   6. Z prasy
   7. Z literatury
   8. Inne, jakie?

2. **Które z tych źródeł informacji uważasz za podstawowe? W miejsce kropek proszę wpisać numer odpowiedzi.**

3. **Kto według Ciebie wybiera przynależność do sekty religijnej?**
   1. Ludzie młodzi: tak, nie, trudno powiedzieć
   2. Ludzie starsi: tak, nie, trudno powiedzieć
   3. Osoby przeżywające wewnętrzny kryzys: tak, nie, trudno powiedzieć
   4. Osoby, które posiadają negatywne doświadczenia związane ze swoją poprzednią przynależnością religijną: tak, nie, trudno powiedzieć
   5. Ludzie poszukujący nowych doświadczeń: tak, nie, trudno powiedzieć
   6. Ludzie z wyższym wykształceniem: tak, nie, trudno powiedzieć
   7. Ludzie ze średnim wykształceniem: tak, nie, trudno powiedzieć
   8. Ludzie z wykształceniem zawodowym: tak, nie, trudno powiedzieć

4. Jak określiłbyś (-abyś) swój stosunek do sekt religijnych?
1. Zdecydowanie pozytywny
2. Raczej pozytywny
3. Obojętny
4. Raczej negatywny
5. Zdecydowanie negatywny
6. Trudno powiedzieć

5. Czy Twoim zdaniem osoby przynależące do sekty religijnej budzą wśród innych osób zainteresowanie?
1. Zdecydowanie tak, jest to przecież „wydarzenie"
2. Raczej tak, ale zależy to od wielu okoliczności
3. Raczej nie, nie ma przecież w tym nic złego
4. Zdecydowanie nie, nie jest to nic dziwnego
5. Trudno powiedzieć

6. Jak Twoim zdaniem odnoszą się współpracownicy do osób przynależących do sekty?
1. Są nieżyczliwi, wrogo nastawieni: tak, nie, trudno powiedzieć
2. Nie chcą mieć z nimi nic do czynienia, zachowują się „na dystans": tak, nie, trudno powiedzieć
3. Ograniczają się jedynie do kontaktów służbowych: tak, nie, trudno powiedzieć
4. Nawiązują z nimi takie same kontakty jak z innymi współpracownikami: tak, nie, trudno powiedzieć
5. Próbują skłonić ich do wystąpienia z sekty: tak, nie, trudno powiedzieć

7. Czy Twoim zdaniem sekty działające w Polsce i na świecie mają charakter kryminogenny?
1. Wszystkie
2. Niektóre
3. W ogóle nie mają takiego charakteru
4. Następujące znane mi sekty mają taki charakter:

5. Następujące znane mi sekty nie mają takiego charakteru:

8. Czy byłbyś (-abyś) przeciwko, czy też nie miałbyś (-abyś) zastrzeżeń, aby osoba przynależąca do sekty:

	Zdecydowanie przeciwko	Raczej przeciwko	Raczej nie miałbym zastrzeżeń	Zdecydowanie nie miałbym zastrzeżeń	Trudno powiedzieć
Pracowała razem z Tobą w tym samym zakładzie pracy					
Była Twoim najbliższym sąsiadem					
Należała do grona Twoich bliskich przyjaciół					
Należała do Twojej najbliższej rodziny					

9. Czy Twoim zdaniem osoby przynależące do sekty powinny być dopuszczane do:

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
Pełnienia funkcji kierowniczych					
Sprawowania wysokich urzędów publicznych					
Pracy w charakterze nauczycieli					
Adopcji dzieci					

10. Czy Twoim zdaniem funkcjonowanie sekt powinno być prawnie zabronione?

1. Zdecydowanie tak, są to związki moralnie naganne
2. Raczej tak, przynoszą więcej szkód niż korzyści
3. Zakazem należałoby objąć tylko niektóre z tych związków
4. Raczej nie, jest to nowa forma organizowania życia religijnego
5. Zdecydowanie nic, każdy może sobie układać życie tak, jak chce
6. Trudno powiedzieć

11. Czy znasz inne pojęcia na określenie sekty?

12. Czy zarejestrowanie sekty religijnej w Polsce powinno być:

1. Łatwiejsze
2. Trudniejsze
3. Bez zmian
4. Trudno powiedzieć

13. Czy mógłbyś podać definicję sekty i jej reprezentatywne cechy?

Na zakończenie proszę o udzielenie kilku informacji o sobie

Płeć: kobieta, mężczyzna
Wiek: ....
Miejsce zamieszkania: miasto, wieś
Stan cywilny: ....
Wyznanie: ....

Dziękuję bardzo za współpracę i wypełnienie kwestionariusza

Tabela 1. Źródła wiedzy o sektach religijnych deklarowane przez uczniów klas ósmych (%)

Rodzaj źródła	Kobiety			Mężczyźni			Razem			
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	razem*
Rodzina	28	16	6	22	15	10	50	31	16	97
Znajomi	30	14	6	23	16	7	53	30	13	96
Kontakt osobisty	2	41	6	7	33	3	9	74	9	92
Telewizja	44	4	2	44	2	1	88	6	3	97
Radio	22	23	3	13	24	8	35	47	11	93
Prasa	33	14	3	31	11	4	64	25	7	96
Literatura	11	35	6	3	36	7	14	71	13	98
Inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

* Uwaga ogólna: w tabelach nie uwzględniono braku danych, w związku z czym ewentualne niezgodności liczbowe (brak sumowania się do 100%) mogą być tego wynikiem.

Tabela 2. Krąg podmiotów wybierających przynależność do sekt religijnych w opinii uczniów klas ósmych (%)

Kto według Ciebie wybiera przynależność do sekt religijnych?	Kobiety			Mężczyźni			Razem		
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem
Ludzie młodzi	38	2	10	37	4	7	75	6	17
Ludzie starsi	3	28	18	7	22	19	10	50	37
Osoby przeżywające wewnętrzny kryzys	45	0	6	25	5	18	70	5	24
Osoby o negatywnych doświadczeniach religijnych	19	10	20	22	4	20	41	14	40
Ludzie poszukujący nowych doświadczeń	20	13	29	16	13	18	36	26	47
Ludzie z wyższym wykształceniem	4	30	15	1	21	25	5	51	40
Ludzie ze średnim wykształceniem	6	17	26	7	10	30	13	27	56
Ludzie z wykształceniem podstawowym lub zawodowym	14	14	21	7	8	31	21	22	52

Tabela 3. Dystans społeczny deklarowany przez uczniów klas ósmych (%)

Czy byłbyś przeciwko, czy nie miałbyś zastrzeżeń, aby osoba przynależąca do sekty:	Zdecydowanie przeciwko			Raczej przeciwko			Raczej nie miałbym zastrzeżeń			Zdecydowanie nie miałbym zastrzeżeń			Trudno powiedzieć		
	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem
Pracowała razem z Tobą w tym samym zakładzie pracy	10	8	18	10	6	16	19	23	42	4	7	11	5	7	12
Była Twoim najbliższym sąsiadem	13	9	22	10	14	24	15	12	27	2	2	4	8	14	22
Należała do grona Twoich bliskich przyjaciół	23	12	35	10	24	34	10	12	22	1	0	1	4	3	7
Należała do Twojej najbliższej rodziny	32	27	59	8	10	18	2	5	7	1	1	2	5	8	13

Tabela 4. Dystans społeczny (II) deklarowany przez uczniów klas ósmych (%)

Czy Twoim zdaniem osoby przynależące do sekty powinny być dopuszczane do:	Zdecydowanie tak			Raczej tak			Raczej nie			Zdecydowanie nie			Trudno powiedzieć		
	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem
Pełnienia funkcji kierowniczych	4	5	9	12	8	20	14	24	38	13	7	20	5	7	12
Sprawowania wysokich urzędów publicznych	3	3	6	4	3	7	14	20	34	19	12	31	8	8	16
Pracy w charakterze nauczycieli	2	2	4	4	4	8	13	18	31	22	22	44	5	5	10
Adopcji dzieci	1	2	3	6	6	12	11	11	22	20	29	49	8	2	10

Tabela 5. Źródła wiedzy o sektach religijnych deklarowane przez uczniów klas maturalnych (%)

Rodzaj źródła	Kobiety			Mężczyźni			Razem			
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	razem
Rodzina	14	8	7	24	34	5	38	42	12	92
Znajomi	20	5	5	42	13	7	62	18	12	92
Kontakt osobisty	1	28	0	2	55	5	3	83	5	91
Telewizja	29	0	0	69	0	0	98	0	0	98
Radio	21	7	2	46	9	10	67	16	12	95
Prasa	28	2	0	56	9	3	84	11	3	98
Literatura	9	19	1	8	45	9	17	64	10	91
Inne	9	21	0	4	66	0	13	87	0	100

Tabela 6. Krąg podmiotów wybierających przynależność do sekt religijnych w opinii uczniów klas maturalnych (%)

Kto według Ciebie wybiera przynależność do sekt religijnych?	Kobiety			Mężczyźni			Razem		
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem
Ludzie młodzi	26	0	4	54	1	12	80	1	16
Ludzie starsi	3	5	22	2	28	35	5	33	57
Osoby przeżywające wewnętrzny kryzys	28	1	3	53	3	13	81	4	16
Osoby o negatywnych doświadczeniach religijnych	19	2	9	34	10	23	53	12	32
Ludzie poszukujący nowych doświadczeń	24	0	6	34	7	24	58	7	30
Ludzie z wyższym wykształceniem	6	7	16	9	15	41	15	22	57
Ludzie ze średnim wykształceniem	9	2	18	11	8	46	20	10	64
Ludzie z wykształceniem podstawowym lub zawodowym	5	4	19	16	6	40	21	10	59

Tabela 7. Dystans społeczny deklarowany przez maturzystów (%)

Czy byłbyś przeciwko, czy też nie miałbyś zastrzeżeń, aby osoba przynależąca do sekty	Zdecydowanie przeciwko			Raczej przeciwko			Raczej nie miałbym zastrzeżeń			Zdecydowanie nie miałbym zastrzeżeń			Trudno powiedzieć		
	M.	K	razem	M.	K	razem	M.	K	razem	M.	K	razem	M.	K	razem
Pracowała razem z Tobą w tym samym zakładzie pracy	5	0	5	7	5	12	37	13	50	11	5	16	10	7	17
Była Twoim najbliższym sąsiadem	17	1	18	12	10	22	28	10	38	5	5	10	6	4	10
Należała do grona Twoich bliskich przyjaciół	13	8	21	20	12	32	22	4	26	6	2	8	9	4	13
Należała do Twojej najbliższej rodziny	38	17	55	20	4	24	0	1	1	4	1	5	8	7	15

Tabela 8. Dystans społeczny (II) deklarowany przez uczniów klas maturalnych (%)

Czy Twoim zdaniem osoby przynależące do sekty powinny być dopuszczane do:	Zdecydowanie tak			Raczej tak			Raczej nie			Zdecydowanie nie			Trudno powiedzieć		
	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem
Pełnienia funkcji kierowniczych	4	0	4	9	8	17	24	10	34	22	7	29	11	5	16
Sprawowania wysokich urzędów publicznych	2	0	2	6	4	10	20	7	27	34	13	47	8	6	14
Pracy w charakterze nauczycieli	2	0	2	6	3	9	12	6	18	37	12	49	13	9	22
Adopcji dzieci	4	1	5	2	5	7	11	7	18	37	13	50	16	3	19

Tabela 9. Źródła wiedzy o sektach religijnych deklarowane przez studentów (%)

Rodzaj źródła	Kobiety			Mężczyźni			Razem			
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	razem
Rodzina	20	18	7	21	29	5	41	45	12	98
Znajomi	27	13	5	31	17	7	58	25	12	95
Kontakt osobisty	9	36	0	18	32	5	27	65	5	97
Telewizja	45	0	0	54	1	0	99	0	0	99
Radio	38	5	2	43	2	10	81	4	12	97
Prasa	39	6	0	54	1	0	93	2	3	98
Literatura	12	32	1	13	33	9	25	60	10	95
Inne	1	44	0	12	43	0	13	85	0	98

Tabela 10. Krąg podmiotów wybierających przynależność do sekt religijnych w opinii studentów (%)

Kto według Ciebie wybiera przynależność do sekt religijnych?	Kobiety			Mężczyźni			Razem		
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem
Ludzie młodzi	36	0	2	50	0	5	86	0	7
Ludzie starsi	3	22	10	5	31	19	8	53	29
Osoby przeżywające wewnętrzny kryzys	46	0	1	41	1	11	87	1	12
Osoby o negatywnych doświadczeniach religijnych	18	10	20	30	4	26	48	14	46
Ludzie poszukujący nowych doświadczeń	25	4	17	22	4	26	47	8	43
Ludzie z wyższym wykształceniem	7	10	21	5	23	31	12	33	52
Ludzie ze średnim wykształceniem	5	0	36	9	5	39	14	5	75
Ludzie z wykształceniem podstawowym lub zawodowym	9	4	4	21	5	26	30	9	52

Tabela 11. Dystans społeczny deklarowany przez studentów (%)

Czy byłbyś przeciwko, czy nie miałbyś zastrzeżeń, aby osoba przynależąca do sekty:	Zdecydowanie przeciwko			Raczej przeciwko			Raczej nie miałbym zastrzeżeń			Zdecydowanie nie miałbym zastrzeżeń			Trudno powiedzieć		
	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem
Pracowała razem z Tobą w tym samym zakładzie pracy	4	1	5	6	3	9	33	32	65	12	8	20	0	1	1
Była Twoim najbliższym sąsiadem	7	2	9	10	6	16	26	26	52	10	7	17	1	3	4
Należała do grona Twoich bliskich przyjaciół	11	10	21	17	16	33	26	10	36	3	0	3	2	5	7
Należała do Twojej najbliższej rodziny	25	26	51	20	5	25	5	5	10	2	0	2	5	6	11

Tabela 12. Dystans społeczny (II) deklarowany przez studentów (%)

Czy Twoim zdaniem osoby przynależące do sekty powinny być dopuszczane do:	Zdecydowanie tak			Raczej tak			Raczej nie			Zdecydowanie nie			Trudno powiedzieć		
	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem	M.	K.	razem
Pełnienia funkcji kierowniczych	4	1	5	19	8	27	15	19	34	13	11	24	4	5	9
Sprawowania wysokich urzędów publicznych	4	0	4	8	7	15	18	10	28	21	22	43	4	4	8
Pracy w charakterze nauczycieli	8	5	13	7	4	11	11	11	22	23	21	44	7	3	10
Adopcji dzieci	9	6	15	10	5	15	11	16	27	14	10	24	10	7	17

Tabela 13. Źródła wiedzy o sektach religijnych deklarowane przez młodzież (%)

Rodzaj źródła	Odsetek uczniów			Razem
	p.	M.	S.	
Rodzina	50	38	41	129
Znajomi	53	62	58	173
Osobisty kontakt	9	3	27	39
Telewizja	88	98	99	285
Radio	35	67	81	183
Prasa	64	84	93	241
Literatura	14	17	25	56
Inne	26	13	13	52

Tabela 14. Krąg podmiotów wybierających przynależność do sekt religijnych w opinii młodzieży (%)

Kto według Ciebie wybiera przynależność do sekt religijnych?	P.			M.			S.		
	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem	tak	nie	nie wiem
Ludzie młodsi	75	6	17	80	1	16	86	0	7
Ludzie starsi	10	50	37	5	33	57	8	53	29
Osoby przeżywające wewnętrzny kryzys	70	5	24	81	4	16	87	1	12
Osoby o negatywnych doświadczeniach religijnych	41	14	40	53	12	32	48	14	46
Ludzie poszukujący nowych doświadczeń	36	26	47	58	7	30	47	8	43
Ludzie z wyższym wykształceniem	5	51	40	15	22	57	12	33	52
Ludzie ze średnim wykształceniem	13	27	56	20	10	64	14	5	75
Ludzie z wykształceniem podstawowym lub zawodowym	21	22	52	21	10	59	30	9	52

P. - uczniowie szkół podstawowych, M. - uczniowie klas maturalnych, S. - studenci.

Tabela 15. Dystans społeczny deklarowany przez młodzież (%)

Czy byłbyś przeciwko, czy nie miałbyś zastrzeżeń, aby osoba przynależąca do sekty:	Zdecydowanie przeciwko			Raczej przeciwko			Raczej nie miałbym zastrzeżeń			Zdecydowanie nie miałbym zastrzeżeń			Trudno powiedzieć		
	P.	M.	S.	P.	M.	S.	P.	M.	S.	P.	M.	S.	p.	M.	S.
Pracowała razem z Tobą w tym samym zakładzie pracy	18	5	5	16	12	9	42	50	65	11	16	20	12	17	1
Była Twoim najbliższym sąsiadem	22	18	9	24	22	16	27	38	52	4	10	17	22	10	4
Należała do grona Twoich bliskich przyjaciół	35	21	21	34	32	33	22	26	36	1	8	3	7	13	7
Należała do Twojej najbliższej rodziny	59	55	51	18	24	25	7	1	10	2	5	2	13	15	11

P. - uczniowie szkół podstawowych, M. - uczniowie klas maturalnych, S. - studenci.

Tabela 16. Dystans społeczny (II) deklarowany przez młodzież (%)

Czy Twoim zdaniem osoby przynależące do sekty powinny być dopuszczane do:	Zdecydowanie tak			Raczej tak			Raczej nie			Zdecydowanie nie			Trudno powiedzieć		
	p.	M.	s.	p.	M.	s.	p.	M.	s.	P.	M.	s.	P.	M.	S.
Pełnienia funkcji kierowniczych	9	4	5	20	17	27	38	34	34	20	29	24	12	16	9
Sprawowania wysokich urzędów publicznych	6	2	4	7	10	15	34	27	28	31	47	43	16	14	8
Pracy w charakterze nauczycieli	4	2	13	8	9	11	31	18	22	44	49	44	10	22	10
Adopcji dzieci	3	5	15	12	7	15	22	18	27	49	50	24	10	19	17

P. - uczniowie szkół podstawowych, M. - uczniowie klas maturalnych, S. - studenci.